

Navsezadnje je vsaj spotoma mogoče opozoriti še na posledice, ki zadevajo razmerje romantike in realizma do literarnih vrst in zvrsti. Kaj je bolj naravno, kot da je pravo območje romantike poezija, ali še določeneje povedano, lirika? Da je tako, ne priča samo romantika iz prve polovice 19. stoletja, ampak po nji vse tiste smeri, ki so variirale njen duhovno-zgodovinski ustroj, v novih, času primernih oblikah. Evropsko liriko so obvladovale ves čas dekadenca in simbolizem, ekspresionizem ali nadrealizem, medtem ko je bil delež realizma in njegovih prevojnih oblik v nji kar se da majhen; to velja tudi za razmah slovenske lirike. Nasprotno pa je pravo območje realizma postala proza, bodisi v pripovedništvu bodisi v dramatiki. Ko je torej romantika poskušala prodreti v ustroj pripovedništva, ga je nehoti razkrajala in odmikala njegovi prvotni naravi; in ko je lirika poskušala zapustiti območje romantike in preiti v realizem, se je znašla pred problemi, ki jih je bilo komajda mogoče rešiti na ravni lirskega pesništva, tako, da bi mu bil zagotovljen trden razmah. V slovenski liriki je morda pred to zagato stal Jenko, ki se zato kaže ne le reprezentativen za svet slovenske romantike, h kateremu morda še sodi, ampak tudi za prehod iz romantike v realizem, ki ga je poskušal izvesti, pa je v njem morda obstal, usodno določen z literarno protislovnostjo takšnega prehoda.

Nevin
Birs

Pesmi o Braniku

Čez nekaj dni, 15. t. m., bo minilo trideset let, ko so Nemci požgali Komen in Mali dol na Krasu ter Branik (tedanji Rihemberk) na Vipavskem in njihove prebivalce odgnali v razna taborišča v Nemčijo, nekatere pa pobili že na kraju samem. To strahotno maščevanje je sledilo uspešni partizanski akciji na Komenščici, v soteski med Komnom in Branikom, kjer se cesta prevesi s Krasa v vipavsko dolino. Požig treh

vasi, poboji, deportacija kot maščevanje za uničeno nemško kolono. Dogodek je močno odjeknil na Primorskem in je del njene svetle partizanske zgodovine. Ob tej tridesetletnici, pravzaprav ob spominu na dogodke pred tridesetimi leti, je Nevin Birs, doma iz Branika, napisal pesniško zbirko,

ki je v celoti inspirirana ob »domači kroniki«, od kmečkih puntov do naših dni, osrednje jedro zbirke pa je prav požig Branika (Rihemberka). Iz te zbirke, ki je tik pred izidom, smo odbrali nekaj značilnejših pesmi, ki zgovorno dokazujejo pristnost Birsovega navdiha, saj nimajo — razen kronistične reminiscence — prav nič prigodniškega na sebi, nasprotno: pesniško podoživljanje preteklosti se spreminja v intimno izpoved in baladna napetost doživetja se sprošča v izrazito lirskih metaforah in lirskem ritmu, kar te pesmi povezuje z najboljšo tradicijo naše lirike odpora.

MOJ Branik. Moj rojstni kraj.
ROJSTNI KRAJ Nosim te v sebi: vsak
zvok trave in neba,
vsako tvoje drevo, vsak kamen:
stojim v tvoji grenki izkušnji
krvi in tesnobe,
blodim z visokim majskim soncem
proti sledovom ptic,
proti svetlobi neizrečenih slutenj.
Slišim glas davnine,
slišim rdeče petje petelinov,
glas rojstva in smrti me vabi
skozi temne hodnike
in razpršene, zeleneče kaplje
med hiše, med trte, med nočne lampijone:
in stopam vase
in stopam proti tebi!

PORDEČENI Prihajam v zrak: kako je zelen,
SPOMINI kako je moder! prihajam v jekleni val,
vzdolž gričevij tonejo oblaki,
in zdaj se razvije življenje v kosmih
proti novemu občutku: nad strehami
se sesipa noč, z obročki zvezd se dotaknem
teh poti, ki se vijejo
proti srcu: dihi utripajo v luči,
vse je rosno, vse v tem spoznanju,
v tej želji: v vročici stopam
sredi trav, med križi,
spremenjen v zemljo in semenje trav:
blodim v pozabljeno roko, v nemo senco,
dotikam se življenja, nosim
sledove smrti, v sleherni kaplji,

v slehernem soncu se blešči pozaba,
 ječijo potopljena stoletja:
 sem prah, odhod v zvok, v tople hiše
 s toplimi rokami, do zidov
 brez ometa in bledih krajev listja in dreves,
 pordečenih spominov v znaku zavesti.

TUJCI V integralu razbitega očesa
 se sprehajajo tujci, v slednjem vodnjaku
 šepeče izvir mrzlico, ki postaja
 zastava ali klic pregnanih, ki postaja srd,
 lepljiv magnet, krožeč v izbi,
 nad sleherno uro in nad vesoljem:
 tujci se igrajo,
 zatemnjeno sonce!

In jadram, boleč in stisnjen v odmev
 dnevov in teme, sanjam o čudežnih bliskih,
 o preprogah siren, iščem upepeljeno
 semenje trav, iščem ljubljeno drevje,
 kamen, grem skozi skrite hodnike,
 planjave, in pričakujem deževja:
 dolga, mračna, tesnobna deževja
 že najedajo zastrto veko, svetlobo,
 trte in vode se penijo v temi,
 in zlomljena žila, nekje med zapestjem
 in srcem večera, krvavi svojo
 bolečo zarjo, zmedeno od bližajočih
 bakrenih strel in drgetavih zubljev.

ZAKLETEV (1941) Izrekel bom samo še besede,
 zaprte v cevi: tako se bodo tu
 in zdaj razprle roke in z vrtinčasto
 svetlobo jekla bodo tvoji
 otroci šli naprej: iz zadušljive noči,
 v skovikanju smrti in pesmi,
 bodo sijale besede, reke: v zarji
 budite tovariše, vroči angeli teme,
 novega porajajočega se sveta!: tam daleč
 se že bijejo krivenčaste pesti
 in mišičje zvezd se dotika krvi
 in boža vročična čela.

Daj, da stopim za korak naprej
 in hlipnem v nizki zrak usodo,
 ki je čemela opljuvana in stisnjena
 v drobno zrnce v mojih prsih!
 Zdaj naj ogenj obžari tvoja polja,
 gozdove in globine, zemlja!
 in naj vzame vase vse daljave,
 da izbruhne tema v eksplozijo
 in da srce zabije v tisočkratno svetlobo
 v potopljeno preteklost!

PROSTOR
 SMRTI

Sam ogenj, sam dim: pepel
 in ostanki golega kamenja ...
 Sama kri in sama megla,
 bela, mračna, in mukanje živine
 in brnenje kamionov:
 gori, gori vas in plameni v
 rahlem vetru se upogibajo do zemlje,
 do bolečine, ki se naseljuje
 v ljudeh: sedijo in stojijo na kamionih,
 s culami med koleno, z otroki,
 ki jočejo, pritajeno stokanje
 in kletve; stisnjene pesti!

A cesta

je zaledenela in se vije proti gradu,
 med bori proti Komnu,
 zdaj na levo zdaj na desno.
 Spodaj sam ogenj, dim, ki se vrtinči
 iz zažganih hiš, srka nebo:
 enako težko, oblačno,
 zdaj niha tema in kraljuje svetloba,
 zvezana s smrtjo in uničenjem.

Ta jok plamenov, ta pepelnatosivi dan!

Kamioni vozijo v negotovost,
 strmi vzpon strahu in utripanje srca
 in cesta, vsa v ledu: poleg nas
 stojijo vojaki s puškami
 in strmijo v ogenj lastne vesti,
 mislijo na svoje žene in otroke.

Niti v solzah niti v srcu ne
utone resnica: kdo naj zajezi bolečino,
ta krvavi korak, kdo naj
gleda od ognja strgano dolino,
zmleto od plamenov?

Streli: kri! Čez mrtvo zemljo
valovi oni divji jezik
in prisluškuje bobnenju krvi!

Kam?
Zapuščamo polja in hiše,
ki so nas rodile, drevje, trte,
puščamo tenki kristal srca,
obdan z votlim krikom, sredi
tega ognja, in iz mučenih ust
bijemo zlomljeno perut vetra,
en sam užigajoč obroč lesa
se dimi, dimi se kamen in odmeva
kot roke na bobnu, kot
čevelj brez noge, kot dež.

Poslavljam se od naših punčic,
od iskrenja mraza, in leto
bo umrlo v raztrgani obleki zime,
v igri ur in teme se bomo prebudili
v rdeči zastavi bliskov,
v umazanem preddverju, v hiši brez stropa:
in samo na dvorišču, blizu hleva,
bo jokal skelet živali
lončeni prostor smrti.

MOLITEV
ČAKAJOČE
SESTRE

Klečim na robu upanja,
v meni odmeva noč, obup se
svetlika v žalosti, med drevjem:
in tam notri med brezčutnimi
obročki diha izgubljeni brat
in drugi brat;
premikanje zvokov in udarcev v zvoniku, visokem.

Brat, obrni se proti meni,
odkrij tančico krvi in odpri neme oči;

In odmev se rodi v majhni kapeli,
zašepeta lastno usodo,
ki se s krili in vekami dotika
mrzlega kamna in sveta:

Brat, obrni se proti meni,
odkrij tančico krvi in odpri osteklele oči!

V OGNJU TEME

V solzah zadimljenega stebila,
vse se vrti v neizbežnem ognju teme,
kamenje na solzah,
kamenje na kamnu,
oster dah na dnu, v kleti trupla.

Zbrišite z zemlje mračni
vzpon zveri,
ta zamolkli zvon nad vasjo,
ki zvoní, zvoní v sluhu večera
nad križpotjem vročičnih želja,
in roka, ki steza roke
proti človeku,
hipoma zledeni in sredi
tujega oblaka zablodí v smrt!

VRNITEV

Spet se vračam: Čaven kot mirna žival
šibi nebo: je temna amnestija krika v mojih
prsih, in zašumi svetloba, — oster zrak,
sprašujem te, kateri dan je danes? Trav
več ni, okostje hriba je mrtvo:
in veter me ubija z oblastjo krvnika
in veter me boža, ko odhaja v mrzle skale:
v moji pesmi topota strela in prihaja
skozi mišičevje groza iz ljubezni,
zdaj niha, niha grozd belih vijolic
nad raskavo, krvavečo stopinjo časa.

Brje, blažena toplota streh in megel dima,
razkosan sem od mira, od Vipave gor letijo
zdaj nad gozdom zdaj nad trtami
krileče, temne jate:
prisluškujem notranjim glasovom
in govorim si molitev potrغانih vinogradov.